

Werken aan water

Voorwoord

De wateropgave in Nederland is de laatste vijftien jaar van karakter veranderd. Door de klimaatverandering, de toenemende (ruimtelijke) druk op watersystemen en steeds mondigere burgers zijn traditionele oplossingen niet meer afdoende. Het werken aan water moet worden ingebed in de bredere maatschappelijke context.

Ruimte voor water vraagt om afstemming met de andere gebiedsgebruikers en hun belangen. Waterschappen willen hierin voorop lopen en investeren daarom in innovatieve oplossingen die kosteneffectief en duurzaam zijn. Een spraakmakend voorbeeld hiervan is de waterharmonica, waarin rioolwater via een natuurlijke nazuivering hergebruikt kan worden als stadswater. De nazuivering wordt optimaal ingepast in het landelijke gebied. De wateropgave wordt hiermee ook een ruimtelijke en landschappelijke opgave, waar veel partijen een onderdeel van uitmaken. Hiervoor is een nieuwe manier van werken vereist.

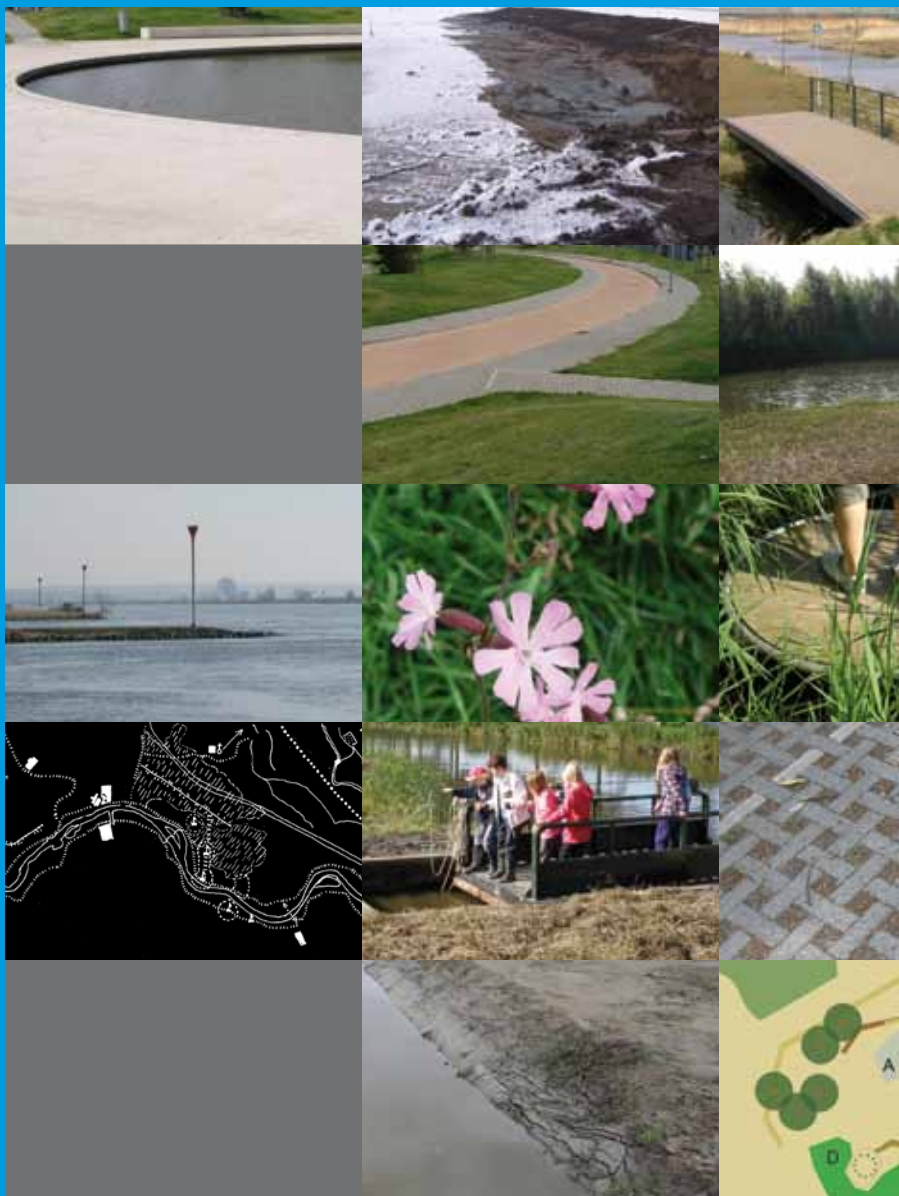
Bert Satijn – Directeur Leven met Water

communicatie en participatie /
geïntegreerd werken /
innovatie /

In samenwerking met kennisinstituten en waterschappen heeft Ykema Tuin- en Landschapsarchitectuur (Ykema T+L) de afgelopen tien jaar intensief gewerkt aan het ontwikkelen van deze nieuwe manier van werken aan water. Deze werkmethodiek biedt ruimte voor de beleving en belangen van alle betrokkenen in een planproces en draagt zowel inhoudelijk als procesmatig bij aan draagvlak voor een geïntegreerd plan dat aansluit bij maatschappelijke ontwikkelingen.

Hierin leggen we de nadruk op communicatie en participatie, door de beleving en de belangen van alle betrokkenen in het plangebied te expliciteren middels interviews. Daarbij is geïntegreerd werken van belang: een integratie van de verschillende werkvelden in het werkproces, van abstractie en ambacht, en van ontwerp, uitvoering en beheer. Hierdoor ontstaat een verbinding tussen beleid en praktijk.

Het effect hiervan is dat mensen en partijen zichzelf herkennen in de planprocessen en de veranderingen in het landschap die hieruit volgen. Ogenschijnlijk complexe processen worden teruggebracht tot beleefbare proporties en zijn daardoor begrijpbaar en beslisbaar. Uit de praktijk blijkt dat deze manier van werken kosteneffectief is: draagvlak wordt vergroot en de weerstand en daarmee de vertraging in de planprocessen wordt verminderd, hetgeen geld bespaart. Door deze vertaling van abstracte maatschappelijke processen naar de belevingswereld van mensen uit de omgeving worden zij geïnspireerd en betrokken bij het werken aan water en hun eigen omgevingskwaliteit.

Communicatie en participatie

De sociale verhoudingen in het waterbeheer zijn de afgelopen jaren in sneltreinvaart veranderd. Burgers worden steeds mondiger. Ze halen de relevante informatie van internet, weten zich beter te organiseren in allerlei netwerken en eisen hun stem op binnen planprocessen. Hier willen waterschappen op anticiperen voor het verkrijgen van draagvlak voor hun waterprojecten.

Binnen het kennisproject WaterTekens hebben we gewerkt aan een methode die waterschappen in staat stelt om op heldere wijze te communiceren binnen planprocessen. Door belanghebbenden volwaardig te laten participeren in het planproces krijgen zij het gevoel onderdeel uit te maken van dit proces en dragen zij waardevolle gebiedskennis aan. Het consortium van dit project bestond naast de drie waterschappen uit Alterra, Nok-n, STOWA en Rijkswaterstaat.

Om inzicht te krijgen in hoe belanghebbenden het plangebied ervaren en welke wensen er leven, houden we in een vroeg stadium van het proces interviews. Hierin krijgen geïnterviewden de ruimte om te vertellen hoe zij het gebied nu beleven en gebruiken, hoe zij vinden dat het gebied verbeterd kan worden en welke rol zij voor zich zelf zien in het voorhanden planproces.

Door van al deze interviews een verzamelverslag te maken en de uitkomsten van de interviews te presenteren aan alle geïnterviewden in een plenaire sessie zien mensen dat hun stem gehoord wordt. Bovendien kunnen zij op deze wijze kennis nemen van de beleving en belangen van andere partijen, wat leidt tot een wederzijds begrip. Dit vergroot het draagvlak voor het planproces. Hiernaast ontsluiten de interviews een enorme schat aan gebieds-

kennis, die als onderdeel van het programma wordt opgenomen. Deze gebiedskennis verrijkt het plan doordat het inzicht biedt in hoe mensen het gebied gebruiken en wat de sterke en zwakke punten zijn.

Het Egeltjesbos was een praktijkcasus voor WaterTekens, waarbinnen waterberging is gecombineerd met recreatief medegebruik en natuurontwikkeling. Het planvormingsproces is zeer snel verlopen vergeleken met andere cases. Het effect van de nieuwe communicatiemethode is duidelijk: de omwonenden hebben zich verenigd en zorgen met materiaal van de gemeente voor beheer en onderhoud van een deel van het park. De mensen voelen zich verantwoordelijk voor het nieuwe Egeltjesbos. Dit leidt tot een hoge omgevingskwaliteit en scheelt bovendien in de exploitatiekosten van de publieke ruimte voor het waterschap en de gemeente.

Geïntegreerd werken

Naast de sociale verhoudingen, veranderen ook de waterprojecten die waterschappen moeten uitvoeren om hun kerntaak te kunnen uitoefenen: schoon en veilig water. Het besef groeit dat door het veranderende klimaat traditionele technische oplossingen alleen niet langer voldoen. Waterschappen krijgen hierdoor binnen hun projecten te maken met veel andere organisaties: denk aan gemeenten, provincies en beheersorganisaties zoals recreatieschappen en natuurorganisaties. Om tot een plan te komen dat rekening houdt met de belangen en wensen van al deze organisaties is het noodzakelijk om deze verschillende werelden bij elkaar te brengen.

Dit betekent dat we gedurende het hele planproces een open dialoog voeren met beheerders, technici en beleidsmakers. In plaats van eerst een ontwerp te maken en dan te kijken naar detaillering en beheer, worden techniek, uitvoerbaarheid en beheer uitgangspunten voor het ontwerp binnen onze werkwijze. Een project start bij het zorgvuldig verzamelen van gebiedskennis. Deze informatie met betrekking tot het landschap, beelden, wensen en belangen van de partijen waarderen we in onderlinge samenhang, maken we zichtbaar en communiceerbaar en leidt zodoende tot een gedragen plan.

Ervaring met geïntegreerd werken is ondermeer opgedaan binnen het kennisproject Hollandse Waterstad Gouda. Binnen dit project is met een breed consortium – bestaande uit Ykema T+L, Gemeente Gouda, het hoogheemraadschap van Rijnland, Zuid-Hollands Bureau voor Toerisme, Nok-n, de historische vereniging Die Gouwe en de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed – gewerkt aan plannen voor het herstel en beleefbaar maken van het historische watersysteem in Gouda. Binnen dit project zijn de werelden van water-

beheer, cultuurhistorie en toerisme bij elkaar gebracht door samen te werken. Een goed voorbeeld is een binnen dit project uitgevoerde technische en financiële haalbaarheidsstudie voor het herstellen van het historisch watersysteem, waarvan Kees Ykema projectleider was. Door met een multidisciplinair team, bestaande uit vertegenwoordigers van de consortiumleden en aangevuld met technische en juridische kennis, de knelpunten in het veld te bekijken en op waarde te schatten, was het mogelijk om in één week de haalbaarheidsstudie uit te voeren en te presenteren aan de verschillende bestuurders van de gemeente Gouda en het Hoogheemraadschap van Rijnland.

Innovatie: De waterharmonica

Waterschappen zijn steeds actiever en bewuster bezig om met innovatieve projecten hun bijdrage te leveren aan een duurzame leefomgeving. Een voorbeeld van een dergelijk project is de waterharmonica.

De waterkwaliteit in het stedelijk gebied van Amstelveen moet verbeterd worden om aan de kwaliteitsdoelstellingen van de kaderrichtlijn water te voldoen. Bestaande inlaten zijn vervallen of niet van voldoende kwaliteit. Het effluent van de rioolwaterzuiveringsinstallatie, mits kwalitatief verbeterd, is een goed en duurzaam alternatief.

Met een waterharmonica wordt op natuurlijke wijze het effluent nagezuiverd en ge-ecologiseerd. De waterharmonica bestaat uit geschakelde compartimenten: achtereenvolgens een vlooienvijver, een zuiveringsmoeras en een natuurvijver. Op deze wijze wordt een waterkringloop gemaakt: het afvalwater wordt hergebruikt als stadswater. Hiernaast vormt de waterharmonica een geïntegreerd onderdeel van de watertuin die in het noordelijke deel van de Middenpolder gemaakt wordt, waardoor de recreatieve en natuurlijke waarde van dit uitloopgebied verbetert.

Aangevuld met voorgenomen maatregelen uit het waterplan en rioleringsplan moet dit uiteindelijk leiden tot een goede kwaliteit en hoge belevingswaarde van het watersysteem van Amstelveen en opwaardering van het aangrenzende polderlandschap. Beperkte gezondheidsrisico's voor de gebruikers zijn er alleen bij aanraking van het water in eerste twee compartimenten van de waterharmonica. Deze worden dan ook nadrukkelijk gecommuniceerd in het planproces met de betrokkenen en met de gebruikers bij betreding van de waterharmonica na uitvoering.

Onze nieuwe manier van werken is bij uitstek geschikt gebleken voor dit innovatieve project. De ruimtelijke ordeningsprocessen en het bijbehorende beleid, hebben middels de interviews en het geïntegreerd werken hun verankering gekregen in een technisch en financieel haalbaar inrichtingsvoorstel. Het ontwerp is tevens een opwaardering van het landschap. Om geïntegreerd werken mogelijk te maken hebben we in een vroeg stadium van het planproces interactieve workshops met de watertechnici gehouden. Diverse veldbezoeken met de watersysteembeheerders hebben ons inzicht gegeven in het technisch functioneren van het watersysteem. Daarnaast is in deze workshops en veldbezoeken veel gebiedskennis ontsloten.

De waterharmonica zal naar verwachting begin 2014 gerealiseerd zijn.

Uitgevoerde waterprojecten

Ergens tussen het beleid en de uitvoering zit het ontwerp. Dit betekent dat in het ontwerpproces een vertaalslag gemaakt moet worden van de veelal abstracte beleidsinformatie naar een uitvoerbaar en goed te beheren plan. In de afgelopen tien jaar hebben we een ruime ervaring opgedaan met het hele proces van opdracht tot en met uitvoering. In deze projecten hebben we de beschreven werkwijze toegepast en verder verdiept.

De kern van het uitgevoerde werk wordt gevormd door waterbergingenprojecten. Onderzoek naar de beeldkwaliteit van de Nederrijn-Lek voor de provincie Utrecht, uitgevoerde waterspeelplaatsen en de inbreng van gebiedskennis in de dijkverbetering van de Hollandse IJssel bij Gouda laten zien hoe breed het werkveld en de ervaring is in het werken aan water.

Onze opdrachtgevers

Hoogheemraadschap van
Rijnland

Rijkswaterstaat
Ministerie van Verkeer en Waterstaat

provincie **Utrecht**

waternet

gemeente **Haarlemmermeer**

PWN

**gemeente
gouda**

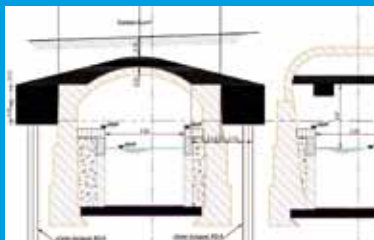
leven met water

Hollandse Waterstad

Diverse onderzoeken naar restauratie historisch watersysteem. Ism consortium Hollandse Waterstad

Onderdoorgang Gouda

Onderzoek en uitvoering bevaarbaar maken historische overkluizing. Ism consortium Hollandse Waterstad

Ruimte voor de rivier

Onderzoek naar kwaliteit in meervoud Nederrijn-Lek. Ism GIDZ

Veerstalzelling

Onderzoek en uitvoering herstel zelling (ondiepe plek waar slib wordt opgevangen) bij Gouda in Hollandsche IJssel. Ism Nok-n en Du Pré Ruimte

Waterharmonica

Landschappelijke inpassing natuurlijke zuivering effluent. Ism Gidz

Baambrugge

Ontwerp en uitvoering waterberging met natuurontwikkeling en recreatief medegebruik. Ism Apollo-water.nl

Pontje Bovenkerkerpolder

Ontwerp en uitvoering van een pontje dat het waterbergingsgebied ontsluit

Dijkverzwaring Gouda

Inbrengen en visualiseren gebiedskennis in MER-procedure. Ism Du Pré Ruimte

Egeltjesbos

Ontwerp en uitvoering waterberging met natuurontwikkeling en recreatief medegebruik. Ism Nok-n en Smits-Rinsma

Noorderpark

Analyse landschap en beeldend boekje ten behoeve van watergebiedsplan Noorderpark. Ism Kristel Braunius

Winterpark

Ontwerp en uitvoering park met grote waterpartij. Ism bureau Plano en Mooie Nel Architecten

Natuurspeelplaats Geversduin

Ontwerp en uitvoering van een watergebonden natuurspeelplaats op Kennemer Duincamping Geversduin

Gepassioneerd werken

De mens lijkt steeds minder zichtbaar te worden in een tijd-geest die bepaald wordt door schaalvergroting, rationalisering en de immer toenemende informatiestromen. Als gevolg hiervan gaan planprocessen vaker om abstracties die primair gelinkt zijn aan geld. De menselijke maat ontbreekt. Kees Ykema, de man achter Ykema T+L, zet de mens weer centraal door in het planproces rekening te houden met belangen, beleving en behoeften van de betrokkenen. Verzamelde kennis en ervaring van belanghebbenden worden gewaardeerd en vertaald naar onderzoeken en ontwerp.

Dit heeft een bijzondere manier van kijken opgeleverd, die z'n weerslag heeft in grote waardering voor zowel het technische ambacht als meer abstracte processen. Het fundament voor deze werkwijze is gelegd door de opleidingen die Kees heeft genoten

op de tuinbouwschool en de kunstacademie. Uiteindelijk is hij gediplomeerd landschapsarchitect geworden. Door actief werkzaam te zijn in deze verschillende vakdisciplines, is bewustzijn ontstaan over de betekenis en de interactie van deze werkgebieden. Hierdoor is Kees in staat, de vrijkomende informatie van belanghebbenden in een planproces, die vaak schijnbaar lastig te verenigen is, communiceerbaar te maken en te vertalen naar heldere gedragen plannen.

Verder is Kees actief betrokken bij zijn omgeving en het bij elkaar brengen van mensen, waarin ontmoeten en van elkaar en de natuur leren centraal staat. Dit blijkt onder meer uit het initiatief voor de Eetbare Buurttuin in Gouda.

Colofon

Wilt u meer weten over de werkwijze en de producten die binnen de projecten zijn gerealiseerd dan kunt u deze vinden op onze website.

www.ykemalandschap.nl

U kunt natuurlijk ook contact met ons opnemen

Ykema Tuin- en Landschapsarchitectuur

Vreelust 24

2804 LH Gouda

E: ykemak@xs4all.nl

T: 06-21288885

Kees Ykema en Jasper van den Herik

Ykema

Tuin- en Landschaps-
architectuur